

TRADICIJSKO PČELARENJE U PODRAVINI

Malo je tko istraživao tradicijsko pčelarenje u Podravini. Najiscrpnije nas o tome izvješćuje Slava Kovač u članku "Pčelarstvo i tradicije kod pčelarstva u Torčecu (Podravina)" za koji je istraživanje provela još 1940. godine¹. Već krajem prošlog stoljeća na ovo područje prodiru iz zapadne Europe i Rusije znanja o košnicama s pokretnim saćem, pa su tekstovi, poglavito dvojice najzaslužnijih za unapređenje pčelarstva u Podravini na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće - Kvirina Broza i Mije pl. Kosa, usmjereni na ono najnaprednije u pčelarstvu toga doba.

PODRAVSKI PČELARI DANAS

Danas u Podravini ima mnogo manje pčelara nego li u prvoj polovici stoljeća. Pčelare najviše *lisnjačama*, zatim *nastavljačama*, ali još uvijek i na tradicijski način - *pletarama*. Mnogi pčelari koji danas imaju okvirne košnice, prva pčelarska iskustva stjecali su s pletarama. Oni su, prvenstveno zbog rojeva, i nadalje upućeni na takozvane "prostokošničare" pa o njihovom pčelarenju dosta znaju. O tradicijskom pčelarenju i sama sam s nekolicinom pčelara razgovarala još 1992. pa koristim prigodu da ih u ovom članku kratko predstavim, kao i da im se zahvalim na nesebičnoj pomoći.

Nikola Blažeković (rođen 1912. u Koprivničkim Bregima) već šezdeset i sedam godina sve svoje slobodno vrijeme poklanja pčelama. Prve košnice - jednu *pletaru* i jednu *đerzonku* kupio je sa šesnaest godina (pamti i datum: 28. veljače 1928.) "od šustera Šimunovića koji je del v novine da prodaje košnice jer se selil v Ameriku. Košnice sam kupil skupa sa pčelama, po snegu sam ih dosankal doma. Vele tu ljudi da je dobro jednu košnicu fkrasti i jednu najti, al ja to nisam ni jedno ni drugo. Imal sam ušteđevinu, od stare tece kaj sam joj drva cepal i jaja nosil na plac i za te novce sam to kupil." Osnovna znanja o pčelama stekao je uz strica pčelara: "Moj je otac pak protiv toga bil, gdi god je kosil, jako se je znojil pa su ga vgrizle. Neje jemput nosil slamu v pčelinjak da ga bu vužgal, da to neće imeti na svojemu dvoru." Ali, pčele su se rojile, a Nikola je uspješno pčelario. Nabavio je "američke nastavljaje, bile su na glasu". Potom je imao "zadrugarke", vrlo velike košnice koje su "puno meda davale, ali su ostajale bez pčela". Isprobao je i slovenske "ažejke" i s njima išao u Gradačac, ali "puno pčela na putu propadne, pa ajd okolo po vrtima kaj popuniš z iskucancima". Zbog toga je i njih napustio i posljednjih petnaest godina pčelari s "lanstratovim nastavljajama" koje prevozi na pašu.

Zlatko Belčić (rođen 1939. u Peterancu), sin Josipa Belčića, najpoznatijeg podravskog naprednog pčelara i autora više knjiga o pčelarstvu, nastavlja obiteljsku tradiciju bavljenja pčelarstvom. Zajedno s ocem pčelario je različitim košnicama, a istovremeno s okvirnim košnicama imali su do 1970. godine i

veliki pčelinjak s pletarama. Danas pčelari s lisnjačama većih dimenzija koje sâm kvalitetno izrađuje. Pčele kamionom prevozi na pašu. Z. Belčić i N. Blažeković razrojavaju pčele suvremenim metodama i uzgajaju matice. "Prošla su vremena puzanja po jabukama i napazivanja rojeva", vele oni. Međutim, putovanja na pašu s velikim brojem košnica uvijek traže i veći broj novih rojeva. Ako se tome doda i potreba za rojevima zbog proširivanja ili osnivanja pčelinjaka, ispada da vremena "puzanja po jabukama" zapravo i nisu prošla, a pčelarenje s pletarama, zbog proizvodnje i prodaje rojeva *prvara*, *drugara*, *iskucanaca* te voska i meda, može biti itekako isplativo. Vjerojatno nema čovjeka koji bi mogao nabrojiti više podravske "prostokošničara" od Zlatka Belčića. Tako saznajemo da s pletarama još pčelare u Peterancu, Sigecu, Komatnici, Gabajevoj Gredi, Koprivničkom Ivancu, Imbriovcu, Herešinu, Zablattju, Velikom Pogancu te po drugim selima, više uz Dravu i na Bilogori nego li između njih. Tradicijsko pčelarenje pokazuje vitalnost, dapače i perspektivnost, kakva se rijetko može pripisati nekom tradicijskom načinu privređivanja.

Stjepan Pavša (rođen 1937. u Komatnici kod Hlebina) priča: "Moj otac je isto bil pčelar. Posle njegove smrti, *čmelama* se bavila mama. Bilo nas je četvero dece, mama je imala posla, a mi smo onda morali paziti dok su se *čmelci* rojili." Veliki *vulnjak* (pčelinjak) s pletarama Stjepan je 1969. godine prodao i otišao na rad u Švicarsku "Dok sam se vrnuo, kum me je pital:'Buš pčelariš?', dopelal mi je dve pletare i tak sam pak počel." Danas se u njegovom pčelinjaku na vrtu nalazi osam pletara, jedan dubeni panj, tri "ažejke" i dvije nastavlače. Pčele nikada nije selio na pašu. Za to nije bilo potrebe, jer u blizini ima dovoljno *agacije*, *kestena*, *voćaka*, a na jesen i *vrbenke* ("raste pri Dravi, ima žuti cvet i jako lepo med").

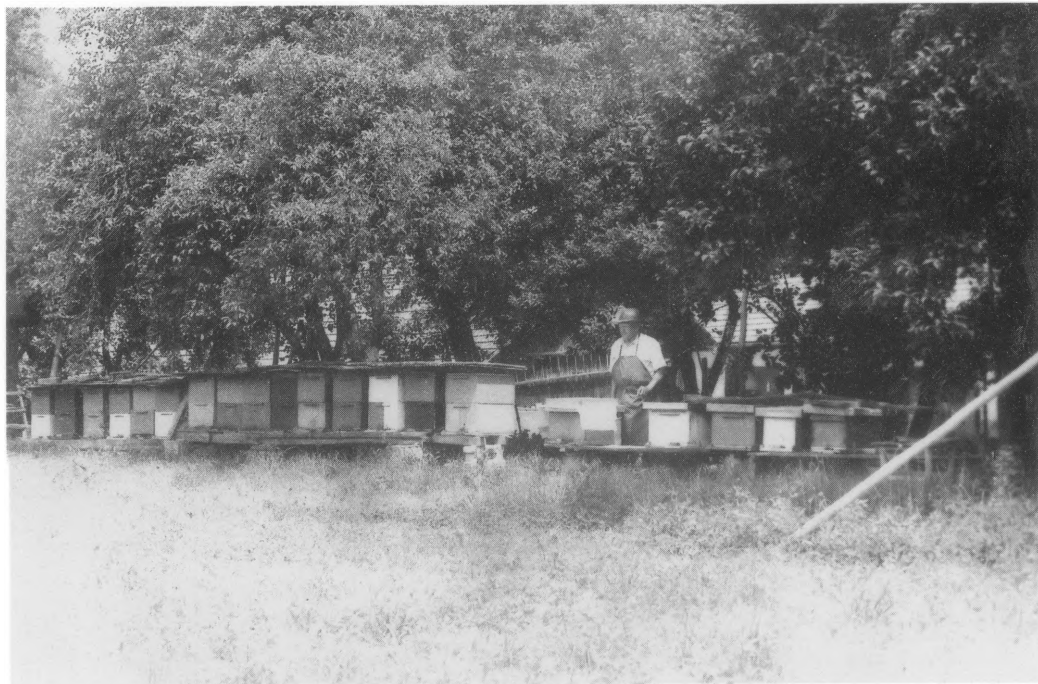
TRADICIJSKO PČELARENJE U PODRAVINI

Podravina: na sjeveru rijeka Drava uz čije obale raste vrba, lijeska, bagrem, topola, zlatošipka; na jugu obronci Bilogore sa šumama lipe, kestena, bagrema; između njih livade, oranice i voćnjaci. Nije stoga neobično da je podravskom seljaku-rataru pčelarstvo poznato oduvijek. Raznoliko medonosno bilje i drveće omogućava pčelama u Podravini dobru ranu peludnu pašu zbog koje se pčele rano i puno roje (pa već u kolovozu ti rojevi puštaju *parojke*) i dobru jesensku pašu, važnu za uspješno prezimljavanje pčela. Nekoć se pčelariло zvonolikim *pletarama* i dubenim panjevima. Pletara u Podravini jeste košnica pletena od "šibja i gožvi" pa omazana blatom i kravljom balegom uz dodatak pšenične pljeve, ali i košnica pletena od ražene slame. Najbolje pruče za košnicu je "rakitovo i popova moda" (Torčec).

U Komatnici "šibe su opletali belom divljom lozom kaj raste po šumi i živicama". Pletare od *prutja* već su dugo napuštene. Još je 1940. Slava Kovač zapisala: "Predi so imali čmelari koše pletene od gožvi, šibja ili napravlene od troftene vrbe i jagnjeda. Denes malo toga de jega, ne znam, bil se de još i našlo. Ve imajo pletare od slame." Pletare od šiba nešto duže su se zadržale u upotrebi po bilogorskim selima - "v Prekogorju".

Premda su košnice od dubena drveta arhaičnije od šibnatih, a donošenje panja s rojem kući predstavlja najstariji način pčelarenja, košnice-panjeve još i danas nalazimo u podravskim pčelinjacima, pa i kod najnaprednijih pčelara. U tradicijskom podravskom pčelarstvu najrasprostranjenije su pletare od ražene slame. "To si saki sam napravi, ako nema čas il mu se neće s tem igrati, zameni za žito od Zagorcov, koji sako pramalet tod voze" (Torčec).

Podravski *čmelinjaki* nalazili su se obično u vrtu, podalje od gospodarskih zgrada, a tako je i danas. Oni koji su nekoć bili u vlasništvu seoskih obiteljskih zadruga, bili su građeni od *prutja* i blata, smješteni blizu šume ili *senokošaj*, a zvali su ih *vulnjaki*. Na tri strane četverouglastog *vulnjaka* veličine 10x10 m bile su police za košnice, a na četvrtoj strani nalazila su se vrata i ležaj za pčelara. Sve četiri strane pčelinjaka natkrile su nadstrešnicom, dok središnji četverouglasti prostor dvorišta, "zasijan cvetjem, tikvinskom lozom, duhanom", ostaje nenatkriven. Sva *leta* na košnicama bila su okrenuta prema središtu dvorišta odakle pčele izlijeću na pašu i vraćaju se s nje. S. Kovač zabilježila je da u Torčecu nije bila

Pčelar Nikola Blažeković na svom pčelinjaku u Bregima.

rijetkost da po dva ili više gospodara imaju zajednički pčelinjak. U takvim *skupnim vulnjakima* znalo se dogoditi "da se u roj uhvate pčele iz košnica, koje pripadaju raznim gospodarima, takav je pčelac *skupni*, koji se u jesen mora *potrti* (podušiti), a med se na jednake dijelove razdijeli." Prije II. svjetskog rata na Bregima je bilo još šest takvih vulnjaka, "ne v selu nego po livadama i kraj šuma. Onda su rekli da su ti pčelari *coprnjaki* zato jer se nitko nije ufal pčelca pokrasti jer bi ih zgrizel. Tu su *pčelci* bili cele godine, a pčelari su ih obilazili." Kilometar-dva od Peteranca nalazi se poveći brežuljak koji se i danas zove Vulnjaki, jer je tu nekada bilo smješteno više pčelinjaka seljačkih obiteljskih zadruga. U Torčecu je 1940. bilo više vulnjaka, ali nijedan nije dočekaao kraj rata. Tridesetih godina umjesto od pruća i blata grade pčelari vulnjake od dasaka. To su kućice s krovom koje na istočnoj strani imaju police s košnicama, nerijetko zaštićene daskama tako da se izvana od njih vide samo dijelovi malo iznad i malo ispod leta, a sa strane ili otraga nalaze se vrata kroz koja pčelar ulazi u unutrašnjost pčelinjaka. Tu u miru nadgleda svoje pčele i drži različite potrebštine. Pčelari s manjim brojem košnica grade jednoredne pčelinjake, pokrivene slamom, danas crijepom, salonitkama i sl.

Nekoć su mnogi tražili i hvataii rojeve po šumi, a također rado uzimali med ili i med i pčele nađene u šupljim deblima. Danas se ljudi boje pčela, pa kad nađu pčele u duplji, ne diraju ih nego zovu pčelara koji znade sa njima. N. Blažeković priča: "Još i koliki su tražili rojeve po šumi, ali ja nisam išel, to mogu oni koji ništa ne rade, treba dugo čekati. Postavljali su prazne pletare po drveću, pčele si traže novo mesto pa uđu u pletaru. A moglo se je dosta uloviti - od Drave sve pčele lete na Bilogoru. Dok se najde pčelca v duplji, napravi se znak križa na drvetu. Prevrtla se još jedna rupa, nuter se dimi, gore se postavi pletara pa kad pčele uđu, odnese se doma. Ako je već bila jesen, pčelca su podušili, a meda van izvadili." Z. Belčić više puta je vadio pčele iz zdravog drveta: "Ispod gnijezda navrtla se rupa i tu se dimi a pčele pobegnu kroz leto u pletaru koja se nastavi. Vadio sam pčele i iz praznoga prostora iznad prepravlanoga prozora na crkvi u Sigecu i iz jedne kleti, više puta se dogodi, onda me zovu: Dojdi, tebi

Pčelinjak Stjepana Pavše u Komatnici.

pčele, meni med. Jedanput sam našao pčele sa saćem kako visi na grani, to naša pčela ne radi na otvorenom, ali ima izuzetaka. Dok su naši stari našli pčele u drvetu, sjekirom bi zasjekli svoju oznaku - rovaš."

I S. Pavša nalazio je rojeve u šumi "kolko put"! "Onda otidem doma po košnicu, navečer, dok su pčele mirne, i stepem ih v nju." Iz duplje ih nije nikada tjerao: "To je jako teško, nekad su takve sumporom podušili, onda zasekli vekšu rupu kaj saće povade. Dok blizu najdem roj, peške ga donesem, primim za ručku pletare i nema problema, samo se ne sme ni slučajno z pletarom kam trkrnuti, onda dole opadnu. Ak ga najdem gde dalje, pletaru zavežem u plahtu i dopelam v autu." Dok pčelar nađe pčele u trulom deblu, rado otpili deblo i panj sa pčelama doveze kući.

S. Pavša našao je pred destak godina pčele u staroj vrbi "pri Dravi". "Bilo mi ga je šteta podušit pa sam vrbu z motorkom odrezal i dopelal doma. Al su se pčele tu godinu smrzle i propale. Toga sam panja onda očistil, zdubil i formiral, pokril z poklopцем i tak znjim pčelarim isto kak i z pletarom." Z. Belčić također već desetek godina ima u dvorištu, oveći panj-košnicu. "Otrprilike dvije godine pratil sam tog pčelca a onda sam se odlučil srušiti vrbu i panja prikolicom dopelati. Ostavio sam ga tu da normalno živi, daje roj i med. Dok vadim med, pčele dimom potjeram dolje i nožem, odrežem saće." Divlje pčele često se nađu i u zemlji, ali to je "malo pčelinje društvo, kak litreni lonec, ne uzima se taj med", priča S. Pavša. Vlasta Domaćinović u svom opsežnom radu "Pčelarstvo"² navodi podatke iz Legrada: "Divlje, šumske pčele se često nalaze u zemlji ispod žbunjeva šaša..." i Drnja: "Divljih pčela ima u zemlji. To su crne čmele koje iz otvora idu napolje. One imaju malo saće (veličine šake) ali je jako fino. One ne grizu."

Na proljeće pčelari slušaju matice. "Ako se iz košnica čuje ti-ti-ti, ka-ka-ka rojenje je tu. Da će se rojiti primetim i po izlazu pčela" priča N. Blažeković. "Kad pčele krenu, zvonelo se zvoncima, lancima, na njih se špricala voda iz šprice, nabacivala zemlja, prašina. I kolko put je to vredelo. I kopači na polju z motikama su lupali da pčelice slete. A ljudi su vikali: 'Čekaj! Ne beži!' " Ne koristi li zvonjava "škropi se z vodom i hiće zemla. Pčele misle, da curi dežd pak se mam slažo v klopko" (Torčec). Drugi pak misle

da se lupa i zvoni zato da pčele ne čuju matičin glas i ne odu za njom na kakvu visoku granu. A Z. Belčić kaže: "Nije to radi toga, već onaj koji zvoni na taj način daje do znanja susjedima da se roji njegov pčelac." Stjepan Pavša prisjeća se kako je, još kao dijete, morao paziti pčele dok su se rojile. "Mi deca morali smo zvoneti zvončecima, a bilo je više tih zvončeki, svaki je drukčije zvonel. I špricalo se z vodom, rukama i z metlom. Imam vrbe pak znam i sad polijati tam gde neću da mi se prime. Dobro je dok se prime za granu, al neki put otide na nepristupačno mesto. Tak se dogodilo da je sused porušil agaciju i granje nahital na velku hrpu, a moj roj otišiel vnutra, v to granje. Odnikud do njega! Bil je lepi roj, bilo mi ga je šteta, pak sam onda raskapal. Del sam košnicu iznad njega i z dimilicom teral, i primil sam ga." Stjepanova supruga ispričala je pak slijedeće: "Dok su se čmele rojile Štefova mama navek je hitila rupca z glave na zemlju, ili frtuna, kaj pčele nekam na nisko sednu. I meni je navek vikala: "Hiti rupca!" Stjepan na to veli: "Je, bapske vraže tu slabo pomažu. Roj ak oće otiti bu otišiel i tak i tak. Prvar oće ostati i tri vure, a drugar i trećar odlete. Kasneše, oće i prvar dati roja, to se onda zove *paroj*." U Podravini se ne događa da taj *paroj* (u Torčecu kažu *parovec*) opet daje roj. Josip Belčić piše: "Stare pčelarske knjige spominju još i roj od parojka iste godine. Takav se roj zvao "bijele pčele". To je bilo u davna, za pčelarstvo osobito povoljna vremena. Ja u svojoj praksi to nisam doživio."³

Prije nego li će se roj istresti u pletaru, ona se mora očistiti "jer dok je stajala morti se kakav pauk zavlekel v nju". Pletara se čisti tako da se odimi nad zapaljenom slamom ili papirom. Ujedno se i onaj vosak što je preostao u korištenoj košnici malo rastopi pa će zbog tog mirisa pčele rado u nju ući. "Da rajše idu vnutra košnica se znutra natrlja travom vратиćem ili pčelinjom ljubicom, a nekada smo ju špricali z mlekom i šećernom vodom" (Komatnica). Ako je u praznoj košnici bio miš, pčelar može biti siguran da je izgubio roj jer iz takve košnice pčele odmah bježe. Zlatko Belčić upozorava na jednu zabludu: "Neki pčelari mažu košnice za hvatanje rojeva medom, a onda se čude kad im roj izađe. Od dobra se pčele roje! One su tada pune meda pa je najbolje košnicu dobro očistiti i natrljati vратиćem ili matičnjakom." U očišćenu košnicu još se zabode križ od dva štapića, nešto iznad polovice pletare, koji pridržava teško saće. Ako roj sjedne visoko, pčelari si pomognu tako da pletaru pričvrste na dugački štap i drže iznad roja, a ispod roja dime dimilicom.

S. Pavša najprije popuni svoje košnice, onoliko koliko želi, a ostalo proda, rado i podijeli. "Vele da ne smeti za badav roja dati, da si onda sreću dal, a kolke sam ja razdelil!" *Drugare* ostavlja za pleme, "malo su slabeši nek *prvari*, al z njima ide mlada matica (s *prvarom* ide stara)". Ako se pčelcu želi onemogućiti rojenje, pletara se produlji obručom od starog sita ili rešeta: "Obruč se zarezhe i u to se umetnu dvije šibe kaj ne košnica propala nutra v obruč". Spoj se omaže blatom. Na obruču se načini novo leto, a staro se zatvori.

N. Blažeković i Z. Belčić navode da su pčele u nekadašnjim vulnjakima izgrađenim izvan naselja boravile preko cijele godine. Prema zapisu S. Kovač saznajemo pak da su Torčanci svoje čmele selili na pašu u vulnjake: "Oni... koji imaju vulnjake u šumi spremaju sve što je potrebno za prenos pčela. Pčele se *pelajo na pašo čim se vtopi*, u slučaju povoljnog vremena već *okre Jožefa*. Ujutro dok još pčele spavaju, uzimaju se košnice i vežu u stolnjake. Oprezno se meću na kola, gdje je već prostrta otava ili slama. U kola se košnice polažu osovce s otvorom prema gore, da se ne potrese *setje*. Kod seljenja se uvijek novo mjesto *posveti svetom vodom da bo bolša sreća*."

Nekada pčelari nisu prihranjivali pčele i smatrali su da pčele trebaju njih hraniti, a ne obratno. No, takav se odnos pčelara spram pčela uveliko promijenio, pa danas, najviše u proljeće, prihranjivanjem nastoje osnažiti pčelca ili pospješiti rojenje.

Pčele u pletari grade saće, počevši od vrha, u više okomitih, međusobno paralelnih ploha, koje su, u odnosu na leto, uvijek izgrađene koso (pljoštimice). Na taj način, pčele same postižu da strujanje zraka u pletaru bude idealno. Saće s medom vadi se iz pletare jedanput godišnje, krajem listopada ili početkom studenoga, dok više nema legla. Budući da su taj med pčele sakupljale od različitog bilja, zove se *skupni ili livadni*. "Dok sam još bil dete", sjeća se S. Pavša, "kad se saće vadilo, pčele su se morale

podušiti". V zemlji se iskopa rupa, dva štihla duboko, jednoga štapića si raskolil i za njegov zatekel tablicu sumpora, štapić se zapičil v centar rupe. Sumpor si vužgal, del košnicu nad jamu i zemljom malo nagrnul. Pčele su sve popadale v tu rupu. Onda sam videl da to ne treba tak delati, čovek nekaj z vremenom nauči. Ako su i same pletare v pčelinjaku, ne moraju se dušiti nego se iskucaju. Pčele se more spasiti i tak da se matica uništi, a pčele se onda razidu po drugim košnicama." Iskucavanje se vrši ovako: "Iskopa se jama v zemlji, v nju se dene puna pletara, naopak, a na nju se dene prazna, na spoju se povežu maramom. Štapom se kljucka po donjoj sve dok pčele ne prejdu u gornju." Postoji i drugi, brži način pretjerivanja pčela: "Pletara se okrene na glavu, usadi među noge stolca. Nad nju se postavi prazna pletara tako da donju pokriva samo dijelom, onda se dimom iz dimilice puše među saće pa pčele pobjegnu gore - kad matica krene, sve se začas skupe."

Dimilica je obavezni pribor pčelara. Sastoji se od spremnika za komade hrastove ili bukove gube (i vrhovi kocena mogu poslužiti istoj svrsi) i mijeha. Zapis S. Kovač iz Torčeca ne spominje iskucavanje već samo dušenje pčelaca, i to "obično oko Miholja".

Poslije II. svjetskog rata pčele se uglavnom više ne guše, ali, još se može naći pčelara, tvrdi Z. Belčić, koji će "radije pogušiti pčele nego ti dati iskucance, jer da ćeš mu sreću odnijeti." Neki pak vele da se iskucavanjem oštećuju pletare, ali tome se lako može doskočiti ako se pletara ubaci u limenu kantu pa se, umjesto po košnici, udara po kanti. Svojevremeno, dok je još imao pletare, N. Blažeković je, radi toga da ne guši pčele, na pletare postavljao omanji drveni sandučić s okvirima. Kad su pčele i njega napunile medom, sandučić je skinuo, pletaru poklopio daskom, a pčelama ostavio onaj med u vrhu pletare. Nakon što se pčele poduše, iskucaju ili pretjeraju dimom "popuču se križi", saće se izvadi, nožem isječe, otvori i ostavi u cedilki ili situ iznad peći da se med ocijedi. Još se dobro zgneči rukama i dokraja ocijedi. Od praznog saća kuha se vosak. Lonac u kojem se kuha mora biti bakreni jer u gusnatome iziđe vosak sav crn. Još vruća tekućina (voda i otopljeno saće) ulije se u čvrstu vreću koja se objesi na drvo ili za tram u kući, iznad posude u koju će se cijediti. Zatim dva čovjeka sa dvije batine snažno pritišću tekućinu u vreći prema dolje. Kad se vosak u posudi ohladi, ispliva nad vodom poput pogače. Tako se dobiva prilično čist vosak (sva nečistoća ostaje u vreći) koji se "na kile" prodavao sviječarima. S. Pavša iscijedeno saće kuha u kotlu oko dva sata. Ohlađeni vosak ispliva na površinu, ali na dnu pogače ima još dosta nečistoće koja se onda odstranjuje ponovnim kuhanjem u čistoj vodi nekoliko puta. Podravski licitari rado su od pčelara kupovali i med u saću, za spravljanje gverca.

Gverc i druga pića od meda znali su pripremati i sami pčelari kod kuće. Tako je Nikola Blažeković za potrebe svoga domaćinstva običavao dva-tri puta na godinu skuhati po 50 litara gverca. Evo njegovog recepta: "Na tri litre vode ide 1 kila meda u saću. To u bakrenom kotlu mora vreti najmanje dva sata. Prije nego se ohladi, pobere se vosak. Hladan tri dana odleži, talog se sedne dole, gverc se odlije i metne na toplo kaj vri. Ak neće vreti, denem v njega "Vrelka" kak i v mošt. Za dvadeset dana odvrije, onda je tek gverc. Prije vrenja sladora mora biti 18-20 %, to se meri na "vagi". Posle vrenja dojde na 10-12 % alkohola. Najfiniji gverc je od kestenovog meda, od bagremovog opće ne valja. Neki za aromu denu i cvebe. Za gverc je dobro da u saću bude dosta praška (peluda), stari su tome rekli hrđa."

U Torčecu "starinci su iz meda pravili piće zvano šerbet. Na med, koji je bio određen za šerbet, nalila se voda, i to se pustilo neko vrijeme, dok nije odevrelo. Zatim se ova masa metala u čiste vreće i prešala. Tekućina koja se na taj način dobila, bio je šerbet. Iz ostatka se pekla rakija medenka - medena rakija." Medena rakija je i ako "pčelar nije mogel meda prodati, onda ga je stavil na voće, to je prevrelo, i pekel je rakiju".

"Med je vrlo dobar protiv kašlja i bolesti grla, zato svaki, koji ima pčele, mora na božićno navečerje imati na stolu meda. Osim meda i voščina često služi kao lijek. Ima li tko prstenjaka (vrbanca), neka se samo z voščinom nakadi par pot, bo mu mam prešlo." Da meda mora biti na božićnom stolu potvrđuju i kazivači iz Komatnice, Bregi, a također i jedan zapis iz Hlebina od 1896. godine:

Na badnje večerje "... sjedne društvo k večeri, kod koje ne smije manjkati meda."⁴

Nekoć su mnoge činjenice o prirodnom ustroju pčelinjeg društva bile obavijene tajnovitošću, a nepovoljno vrijeme, različite štetočine, bolesti i grabež pčela mogli su biti uzrok malih prinosa meda ili čak propasti pčelinjaka, Nekadašnji je pčelar iskreno vjerovao u postojanje sreće, i da bi je osigurao za sebe i svoje pčele, ponašao se prema tradicijom uvriježenim normama. "Za sreću je dobro jednu košnicu fkrasti i jednu najti". "Sreća se može izgubiti ako se nekome pčele daju zabadav. Mora se makar bilo čim platiti." Za sreću se mjesto na koje se dopreme košnice na pašu posveti svetom vodom, a "kada se *čmelci tero*, uvijek se nešto meda podijeli među *rodbinu*, a svaki prolaznik bude ponuđen medom i kruhom. To je zato, *da bode bolša sreća k letu*." Prema starom vjerovanju, prvi pogled došljaka može biti urokljiv. Zato ga treba sa pčela skrenuti na nešto drugo. To može biti figura medvjeda, zeca, lisice, izrađena od drveta ili košnica čiji onblik predstavlja neki lik. U Komatnici je "bil pčelar koji je u pčelinjaku imal Svetog Nikolu od gipsa", a u Jeduševcu je Z. Belčić kod jednog pčelara vidio kozju glavu (lubanju) s rogovima u pčelinjaku.

Nadalje, u usmenoj predaji podravaca postoji jedna priča o starim pčelarima. O tome piše Josip Belčić: "Pčelama se obično bavio jedan stariji član kućne zadruge nesposoban za teže poslove. (Na izmaku zime) pčelar je od domaćice tražio da ispeče kokoš ili neku drugu perad kako bi prehranio pčele da ne uginu od gladi. Svi ukućani voljeli su pčele, a još više med, zato tome nisu prigovarali. Razumljivo je da je pčelar koristio pečenku za sebe."⁵

Oni koji znaju za ovu priču ističu njezinu šaljivu notu jer, "eto kako su stari pčelari bili mudri, pa su se, zahvaljujući pčelama, dobro hranili". Međutim, ova nas predaja uvjerljivo upućuje na postojanje kulta žrtve u tradicijskom pčelarstvu Podravine. Purica, guska ili kokoš i inače su žrtvene životinje čije je prvotno stvarno žrtvovanje odavno zaboravljeno, i do danas održano jedino u formi obredne, svečane pečenke. "Perad je obredna hrana do prijelaza u novu godinu možda upravo radi perja, koje ima u vjerovanjima značaj životne snage..."⁶

"Hoće li pčelar, *da mu tati nemro odnesti čmelce*, mora na Đurđevo odseći kače glavo. Ovu glavu mora zakopati u zemlju i u nju posijati *tri zme konoplinoga semena*. Kad to izraste, mora konoplju dati urediti i ispresti. Presti mora *deklička*, koja neje navršila sedem let. Iz te se pređe isplete *dreta* i objesi iznad vratiju *vulnjaka*." I kazivanje N. Blažekovića da su ljudi za nekadašnje vlasnike *vulnjaka* govorili da su *coprnjaki* "zato jer se nisu ufali fkrasti im pčele - bi ih zgrizle", upućuje na to da se smatralo kako ti pčelari raspolažu nekim magijskim znanjem protiv krađe pčela.

Za pčele su jako opasni stršljeni i ose: "Mogu cele košnice uništiti, pokolju pčele, rastrgnu ih i posišu." I miševi prave štetu u pčelinjaku: *pčelomorac* je vrsta miša, "nije deblji nego nalivpero, rastegne se i uvuče u košnicu, onda nutra gospodari: grize saće, meda, jede pčele." Neprijatelj pčela je i veliki leptir *medar*, a voskov moljac napada saće slabih pčelaca. Prije više godina bila je proširena *varoa*, "to sitna uš siše mlade pčele v leglu, može se liječiti tako da se drvene pločice umoče u lijek i postavljaju ispred leta". U košnicama bude i "kamenitog legla" koje se teško liječi. "Onda to pčele čiste i hiču van".

Grabež pčela može biti osobito koban za pčelinjak. "To se događa ak su pčelari lakomi za medom pak pčelama svega meda zemu. Treba pčelama ostaviti i za život. Ak je slaba paša, a pčelar nepažnjom prolje malo slatke tekućine, odmah dođu. Napadaju većinom košnice sa slabom maticom. Onda je dobro luka belog stisnuti u vodi i poprskati s tim pred letom kaj dobiju drugi miris, ili z naftom namazati. Ak se ne odviknu, treba maknuti napadnutu košnicu u podrum."

Tako kazuje N. Blažeković, a S. Pavša priča o svojim iskustvima: "Ja sam na strani pa nemam problema sa tuđim pčelama. Al sam imal pred pet let, tu je na moj vrt dopelal čovek z Bregi dve prikolice pčela. baš je zvrcal pa je prazne dopelal na *vrbenku*, pod jesen. Vraže čudo sam imal: leta suzaval, zatvaral, mazal z naftom. Ako je pčelac jaki, obrani se, koji je slabi, toga reše." Ponekad grabež krene iz istog pčelinjaka. Torčanci su znali otkriti "kradljivca": "Hoće li saznati iz koje su košnice napadači, to ih pred tuđom košnicom, to jest kad vrše napadaj, posipa brašnom." Napadači će na nogama prenijeti brašno na polijetaljku svoje košnice i tako će se otkriti.

Pčele su "jako spametne". Nekoć su i učitelj i učili djecu u školama da pčele umiru. Pčele vole tišinu. Nikola Blažeković na vratima svog pčelinjaka ima napisano: "Ne lupaj vratima, mir pčelama". Zanimljivo je njegovo slijedeće zapažanje: "Pčele jako volim al ima jedna stvar koja mi se nikako kod njih ne sviđa. Pčele dok vide da matica stari, onda uzgoje novu maticu. I onda sam znao videti dve mlade kak tu staru vuku van, ona tak cvili, plače al nema milosti kod pčela - hite ju van. Nije mi krivo kaj trute bacaju, al mi je za maticu."

Nikola misli da su nekoć bila bolja vremena za pčelarstvo: "Nije bilo toliko bolesti po biljkama, špricalo se nije ništa po polju. Bilo je bundeva, najbolja je medonosna. Medi do mraza kasno. Moj stric, bil je dobar pčelar, jedne godine zvrcao je dvanaest metri meda, on je rekao: "Svoje bi sobe sve dal naslikati s cvetom od bundeve, to je zlatna biljka za pčele. Bila je onda i heljda, detela, a sad nema ni heljde ni bundeve. Onda, na primer, u Glogovcu je nekada bilo more bagrema, al je šumarija svega bagrema posekla hametom posekla. Mi pčelari z Bregi još smo 1946. posadili bagremovu šumu, tu, u Bregima. Onda su pak šumu navek špricali zbog bolesti. Ja sam trideset godina bio općinski i kotarski odbornik, al sam samo jedne godine uspel postići kaj nisu tu šumu špricali. Vele - zatvorite pčele. Ak sam ih zatvoril, podušile su se od velike temperature pa sam imal štete."

Baviti se pčelama, međutim, korisno je, isplativo i plemenito zbog toliko mnogo razloga da valja vjerovati kako će uvijek biti ljudi koji će svoje slobodno vrijeme poklanjati tim čudesno mudrim stvorenjima.

BILJEŠKE:

1. Kovač, Slava: Pčelarstvo i tradicije Kod pčelarstva u Torčecu (Podravina). Etnografska istraživanja i građa 4, Zagreb 1942, 1-6
2. Domačinović, Vlasta: Pčelarstvo. Etnološki atlas Jugoslavije 1, Zagreb 1989., 16
3. Belčić, Josip: Moj način pčelarenja. Zagreb 1973., 48-49
4. Međimurec, M.: Božićni blagdani. Hlebine u Hrvatskoj. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 1, Zagreb 1896., 215
5. Belčić, Josip: Od početnika do naprednog pčelara. Peteranec 1978., 9
6. Čulinović-Konstantinović, Vesna: Aždajkinja iz Manite Drage (običaji, vjerovanja, magija, liječenja). Split 1989., 172